

(elektroničkom poštom) Za Slavonski Brod

Želim se zahvaliti gospodinu **Ivanu Medvedu**, direktoru Državnog arhiva u Slavonskom Brodu, **don Antunu Šuljiću**, zamjeniku direktora "Kršćanske sadašnjosti" i **dr. Željku Uvanoviću** na predstavljanju moje knjige "Kad hrabrost prevlada", a i Vama dame i gospodo.

Nadam se da će u nekoj maloj mjeri moji naporci zatvoriti praznine u našem shvaćanju razdoblja između 1941. i 1945. godine. Zahvaljujući mom arhivskom istraživanju, historiografskoj literaturi i preko 89 intervjua koje sam obavila sa spašenima i preživjelima, postalo je jasno da se prvo moram suočiti sa široko raširenim vjerovanjem da većina Hrvata nije učinila ništa ili jako мало да смањи звјерства, као и да је nadbiskup Stepinac toliko slijedio vatikanske naloge да заборавио бити human.

U prvim danima mojeg istraživanja došla sam do zaključka da svaki povjesničar, napredujući u poslovnom smislu, ima moralnu obavezu gledati u povijest, ne učiti nevažne datume i događaje, već rješavati pitanja koja još uvijek muče um i srce. To me podsjetilo na nadbiskupa Stepinca koji je jasno istaknuo pitanja koja su mučila svijet 1930-ih i ranih 1940-ih:

Citiram: "*Pitanja koja nas danas muče su: sloboda i vrijednosti pojedinca kao nezavisnog subjekta; sloboda i poštivanje religije; sloboda i poštivanje svih rasa i nacionalnosti; sloboda i poštovanje privatnog vlasništva kao temelj osobne slobode pojedinca i neovisnosti obitelji; i, konačno, sloboda i poštovanje prava svakog naroda na puni razvitak i neovisnost u svom nacionalnom životu.*" Završen citat

Pitanja koja je nadbiskup Stepinac identificirao tada slična su onima s kojim se suočavamo danas i vjerojatno postoje mnogi razlozi zašto se čini

kako se malo toga promijenilo, ali po mom skromnom mišljenju mi smo još uvijek opterećeni neriješenim pitanjima iz prošlosti.

Razlozi slični onima koje sam gore navela motivirali su me da napustim poslovni svijet i vratim se akademiji. Godinama sam se osjećala blagoslovljenom jer sam preživjela rat, i s vremenom sam počela uzimati svoje preživljavanje zdravo za gotovo, propuštajući razmišljati o onima koji su zbog nas riskirali vlastite živote. To je bilo samo onda kada je moja kćer, majka šestero djece, počela postavljati pitanja o sudbini naše obitelji u drugom svjetskom ratu, tada sam shvatila da nemam odgovore za nju i da ljudi koji bi mogli imati te odgovore više nisu sa nama. Okrenula sam se povjesnim knjigama ali sve što sam prikupila bilo je da je između 1941. i 1945. približno 30.000 židovskih muškaraca, žene i djece uništeno u NDH, što je zaista katastrofalna epizoda u povijesti moga naroda. Međutim ništa nije dokumentirano o 9.500 preživjelih, među kojima smo bili moja majka i ja. Nakon dugog vijećanja i traženja duše, 1999. odlučila sam poduzeti skoro nezamislivi zadatak: doktorat iz židovske povijesti. Podsvjesno sam znala da postoje ljudi kojima želim reći "Hvala vam", ali nisam imala pojma tko su oni. Znala sam, doduše, da moram naporno raditi ako želim ostvariti svoj cilj i učiniti svoj rad respektabilnim, kao i da moram dobiti najviše ocjene zbog prijave na najprestižnije stipendije; tako su se moje noći pretvorile u dane.

U Zagreb sam stigla 2002. na jednogodišnju Fulbrajt stipendiju. Iako sam imala cijelu godinu da provedem istraživanje, bez okolišanja, požurila sam u Hrvatski državni arhiv, gdje sam većinu svoga vremena provodila među spisima koji su klasificirani kao dokumenti vezani za Židove, počevši od 1941. do 1945. Također sam pogledala dokumente Hansa Hulma, njemačkog policijskog atašea u Zagrebu, dokumente PONOVA i Dotrščina, uključujući knjige sa imenima Zagrepčana koji su

ili ubijeni u koncentracijskim logorima ili u borbi. Pregledala sam desetke tisuća dokumenata i kopirala 5.000 vezanih za spašavanja.

Dok sam radila na tim materijalima, obuzela me želja da otkrijem i razumijem kako je 9.500 Židova preživjelo. Zašto su preživjeli, dok je većina uništена? Tko im (nama) je pomogao i zašto? Tko su bili preživjeli? Iako mnogi preživjeli ne znaju imena svojih spasitelja, većina preživjelih koje sam ja intervjuirala gaji duboke osjećaje prema njima, a neka su izražena i putem pisama. Moja prijateljica iz djetinjstva Regina Perera, trenutno kanadska državljanka, koja je poput mene spašena među prvima u NDH, našla je način da se zahvali tim ljudima kada je rječito sažela svoje misli, koje dijele mnogi od nas:

Citiram: "*Ne znamo i vjerojatno nikada nećemo saznati za sve ljude koji su nas zaštitili i pomogli nam tijekom drugog svjetskog rata. Oni su bili ljubazni i velikodušni ljudi koji su riskirali vlastite živote primivši nas, dijeleći svoju skromnu hranu s nama i doslovno spašavajući naše živote. Znamo da im dugujemo vječnu zahvalnost i da im se nikada nećemo moći odužiti.*" Završen citat

I drugi su odali poštovanje svojim spasiteljima. Na primjer, Albert Maestro iz Sarajeva, koji je uspio pobjeći iz Jasenovca i koji, unatoč strahotama koje je tamo doživio, nije zaboravio zahvaliti hrvatskim seljacima iz toga kraja:

Citiram: "...civili iz sela Jasenovac i Krapje u svakoj su nam prilici pomagali sa hranom i lijepim riječima, izlagavši se riziku deportacije u logore smrti.... Zahvaljujem im se, u ime nekolicine nas koji smo uspjeli preživjeti Jasenovac i u ime mnogih koji nisu više među nama, jer su produžili naše živote do prilike za bijeg i zahvaljujući njihovoj pomoći uspjeli smo preživjeti." Završen citat

Prvotno sam mislila da je Maestro pretjerao kada je natuknuo da je zbog pomoći koju je primio od seljaka, par zalogaja kruha i ohrabrujuće riječi, spašen njegov život. Ali otkrivajući mnoge takve slučajeve, došla sam do zaključka da je bilo mnogo takvih slučajnih spasitelja, od kojih je svatko pomogao onoliko koliko je mogao u tom trenutku. Moje istraživanje jasno pokazuje da je tih dana svaki izraz humanosti i komadić hrane činio razliku između života i smrti.

Zahvaljujem se na vašem dolasku,

Esther Gitman